

САЛОМОН ШВАЙГЕР [1577]

През януари 1577 г. новият австрийски император Рудолф II (1576—1612) успял да получи съгласието на султан Мурад II, който малко преди това (1574 г.) сменил на султанския престол Селим II, за продължаване на мира. Сблъскванията и нападенията по границата обаче продължили, както и преди. Към края на 1577 г. императорът изпратил своя придворен съветник Йохим фон Синцендорф в турската столица. Той занесъл поредния „почетен подарък“ и трябвало да уреди някои възникнали спорове между двете империи. Същевременно Синцендорф трябвало да смени Давид Унгнад на неговия пост посланик при Портата. В мисията на Синцендорф бил включен като проповедник друг възпитаник на Тюбингенския университет — Саломон Швайгер.

Саломон Швайгер бил роден в градчето Хайгерлок в южен Баден-Вюртемберг. Дядо му и баща му били дълго време нотариуси (нещо като секретари) в градската община на гр. Сулц. Самият Саломон от шестата до дванадесетата си година посещавал класното училище в този град, сетне две години гимназия в Тюбинген и после манастирските училища в Алпирсбах и Хереналб, където се подготвяли духовници и чиновници за херцогския двор. През 1572 г. Швайгер постъпил в Тюбингенския университет, за да учи, както сам пише, „хуманистични науки и богословие“ (протестантско). Завършвайки ученето си Швайгер като истински син на своя изпълнен с пътешествия и открития век решил да пътува. Както сам пише, той превърнал дрехите и книгите си в пари и потеглил от Тюбинген с кесия, в която нямало повече от 6 талера.

Първоначално Швайгер се отправил за Регенсбург, където по това време заседавал Райхстагът. Там се опитал да постъпи като възпитател на децата на един от тогавашните немски князе и с тях да замине за Италия или Франция. Не успял в това и заминал за Австрия — първо в Линц, сетне във Виена. По това време Синцендорф подготвял своята мисия. Той приел за проповедник в групата Саломон Швайгер.

Свитата на Синцендорф потеглила от Виена с кораби по Дунав на 10 ноември 1577 г. Пътуването по вода завършило в Белград на 28 същия месец. Оттам продължили с коли и в Цариград пристигнали на 1 януари 1578 г.

В столицата на султана Саломон Швайгер останал близо три години. Там той изпълнявал длъжността проповедник на посолството, на първо време заедно със Стефан Герлах до заминаването на същия. През 1580 г. Синцендорф се завърнал във Виена и на негово място дошъл като императорски

посланик барон Йохан фон Прайнер. През март 1581 г. Швайгер с жеколцина немски благородници се отправил за Ерусалим, като преди това посетил Александрия. След като обходил Палестина през Италия и Тирол, Швайгер се завърнал от Аугсбург на 20 октомври 1582 г. и в началото на 1583 г. бил в родината си Вюртемберг.

След завръщането си Швайгер работел като лутерански пастор в различни градчета на Вюртемберг. Накрай се установил в Нюрнберг, където заемал пасторско място до края на живота си — 22 юни 1622 г. За него се говори, че имал навик да напада разпалено „паписти и калвинисти“, заради което на една конференция на курфюрстите през 1601 г. му било заповядано да се въздържа от всякакви обиди и хули под страх да загуби длъжността си.

Някои автори приемат, че в Цариград Саломон Швайгер е действувал като таен агент на вюртембергския херцог Лудвиг. Заедно с Герлах той бил един от тюрингенските теолози, които се опитали да постигнат уния с цариградския патриарх и дори да организират лига против папата. През 1584 г. тези преговори били окончателно прекратени, без да доведат до някакъв резултат.

По време на пребиваването си в Цариград Швайгер превел на италиански, тъй като този език знаели много християни в Турция, малкия катехизис на Лутер, който бил отпечатан през 1585 г. в Тюбинген.¹ След своето пътуествие в Близкия Изток в Германия Швайгер превел на немски език Корана.² Но не тези прояви на Швайгер в книжовната дейност са причина неговото име да влезе в настоящата сбирка.

По време на своето пътуване и пребиваване в турската столица Швайгер си водел бележки. Непосредствено след завръщането си, между 1584 и 1589 г., въз основа на тези бележки той съставил едно цяло пътеписно съчинение. По думите на автора причината за това били честите настоявания на „мнозина видни, учени и опитни хора“, които искали от него да опише и отпечата в книга „всичко особено, което той при това пътуване видял, чул и науцил“. Съчинението било отпечатано в Нюрнберг през 1608 г. под заглавие: *Ein newe Reysbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem, darinn die Gelegenheit derselben Laender, Staedt, Flecken, geben etc. der inwohnennten Voelker Art, Sitten, Gebraech, Trachten, Religion und Gottesdienst, etc. Insonderheit die jetzige wahre Gestalt des H. Grabs, der Stadt Jerusalem und anderer heiligen Oerter darbey allenthalben der heiligen Schrifft und des Authoris Meynung hievon. Item welcher Gestalt und was die Röm. Kaeyser. Maj. durch ihre Legaten dem Türckischen Kaeyser auch dessen juernembsten Officiern jedem besonder zum Praesent unterwegs und zu Constantinopel damals überliefern lassen, sampt desselben werth und der Legaten Ampt. Habitation, jährlichen Besoldung etc. und gantzen Vnkosten daseibst. Dessgleichen dess Türckischen Reichs Gubernation, Policy, Hofhaltung, Nutzbarkeit des Reysens, und vielerley andern lustigen Sachen, mit hundert schönen newen Figuren, dergleichen nie wird gewesen seyn, in III*

¹ Il cathehismo translato della lingua tedescha in la lingua italiana per Salomon Schweigger. Allemano Wirt. predicatore del Evangelio in Constantinopoli. Tübingen, 1585.

² Alcoranus Mahometicus.. in die teutsche sprach gebracht durch Salomon Schweigger. Nürnberg, 1616.

unterschiedlichen Büchern auff's fleissigst eigner Person verzeichnet und abgerissen durch Salomon Schweigger, damal Diener am Evangelio übers dritt Jahr zu Jerusalem. etc. Dieser Zeit aber Prediger der Kirchen zu unser Frauen in Nuernberg. Und jezo auff offtes Begehren vieler vornemer erfahrener und guthertziger leut maeniglich sowol zum Trost und Warnung als zur Lust gedruckt und verlegt zu Neurnberg. MDCVIII.

Това издание е било подготвено и прегледано от самия Швайгер и той е написал и предговора към него, на края на който се е подписал: 28 август 1608 г.: „Salomon Schweigger von Sultz im Fürstenthumb Wirtenberg. Diener am Evangelio zu vnser Frauen alhie“.

Пътеописанието на Швайгер, изглежда, е било четено с интерес от тогавашните читатели в германската империя и е било издавано няколко пъти през XVII в. На нас са известни издания на това съчинение от 1619 г., от 1659 г., подготвено от Г. Ендтер, от 1664 г., и трите излезли в Нюрнберг. На български език пътеписът на Швайгер, респективно частта, отнасяща се до българските земи, е преведен за пръв път от Ив. Д. Шишманов в неговата студия в Сборника за народни умотворения, наука и книжнина, том IV от 1891 г. През 1960 г. немският учен от Германската демократична република Г. И. Бюк издаде в съвременен немски език и в български превод текста на един ръкопис на съчинението на Швайгер, съхраняван в Унгарската национална библиотека.³ Студията на Бюк е твърде съдържателна и позволява да увеличим знанията си за този немски пътеписец, но в нея не се споменава нищо за изданието на Шишманов.

Интересът към пътеписа на Швайгер не е изчезнал и днес. През 1964 г. Австрийското академично издателство в Грац преиздаде по фотографски способ изданието на Швайгер от 1608 г., което е снабдено с нов обстоен предговор за живота на автора и историческата епоха, написан от Рудолф Нек.⁴

По отношение съдържанието на пътеписа следва да се признае, че Швайгер е отстъпвал на своя тюрингенски лутерански събрат Герлах по наблюдателност и любознателност, както и по усета към социалните въпроси и дълбоко вникване в участието на покорените християнски народи. Но и в разглеждания тук пътепис се срещат някои интересни свидетелства и важни сведения за бита на народите и за културния живот в тогавашната Османска империя. Ще си позволим да приведем следното любопитно място от разказа на Швайгер, което илюстрира условията за научна дейност в султанската столица. По думите на автора при султан Мурад се бил явил един арабин, бивш пленник в Рим, който там помагал на някакъв „математик“ и успял да усвои неговото изкуство и станал астролог. Той успял да убеди султана да му построят къщичка (наблюдателница) извън Галата и там си направил две сфери, изобразяващи земното кълбо и небесния свод, „каквито се срещат в училищата в нашите страни“ — добавя Швайгер. Арабинът донесъл книги от Птолемей, Евклид и други автори на арабски език и същевременно си построил обръч, висок 5 лакътя и половина. С тях изобразил

³ Вж. Изследвания в чест на Марин Дринов, С., 1960, с. 301—344.

⁴ Salomon Schweigger, Ein neue Reissbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem... Graz 1964. Nachdruck der Ausgabe Nürnberg, 16. 8.

на едно място меридиана, на друго — равноденствието, а на трето — хоризонта. След това започнал да строи голямо кълбо „колкото водно колело“, така че да може в него да ходи човек. Но очакванията на султана да получи сигурни предсказания на бъдещето скоро се изчерпали, а и мюфтията, който бил против, го съветвал да изостави това фокусническо дело, защото да не би, като насочва очите си към небето, да изпусне това, което става на земята. Мурад заповядал на еничарите да разрушат издигнатите съоръжения, а „астрономът“ изчезнал и не се виждал, защото и него щяло да го постигне съдбата на неговата наблюдателница.⁵

В описанието на пътуването от Белград до Цариград, което помещаваме по-долу, също се съдържат някои важни сведения и интересни неща от тогавашния живот в нашите земи, които са видени единствено от този чужденец.

Особено ценни в пътеписа на Швайгер са стоте изображения на хора, сгради, сцени и пейзажи от тогавашния османски свят, които авторът собственооръчно рисувал. Някои от тях имат неоценимо значение за нас, тъй като представляват едни от най-ранните за османската епоха изображения на българи и на български ландшафт.

Пътеписът на Швайгер е забележителен и в друго отношение. У мнозина западни пътешественици се срещат известия, че сред българите и другите балкански народи са се пели народни песни. Но Швайгер е бил единственият, който имал чудесното хрумване да запише една такава мелодийка, на която е обърнал внимание още Шишманов.

По-долу даваме откъса от пътеписа на Швайгер от Белград до Цариград по изданието в Нюрнберг от 1608 г. заедно с български превод, както и отнасящите се до българските земи илюстрации и споменатата мелодийка.

НОВО ОПИСАНИЕ НА ЕДНО ПЪТУВАНЕ ОТ ГЕРМАНИЯ ДО ЦАРИГРАД И ЕРУСАЛИМ...

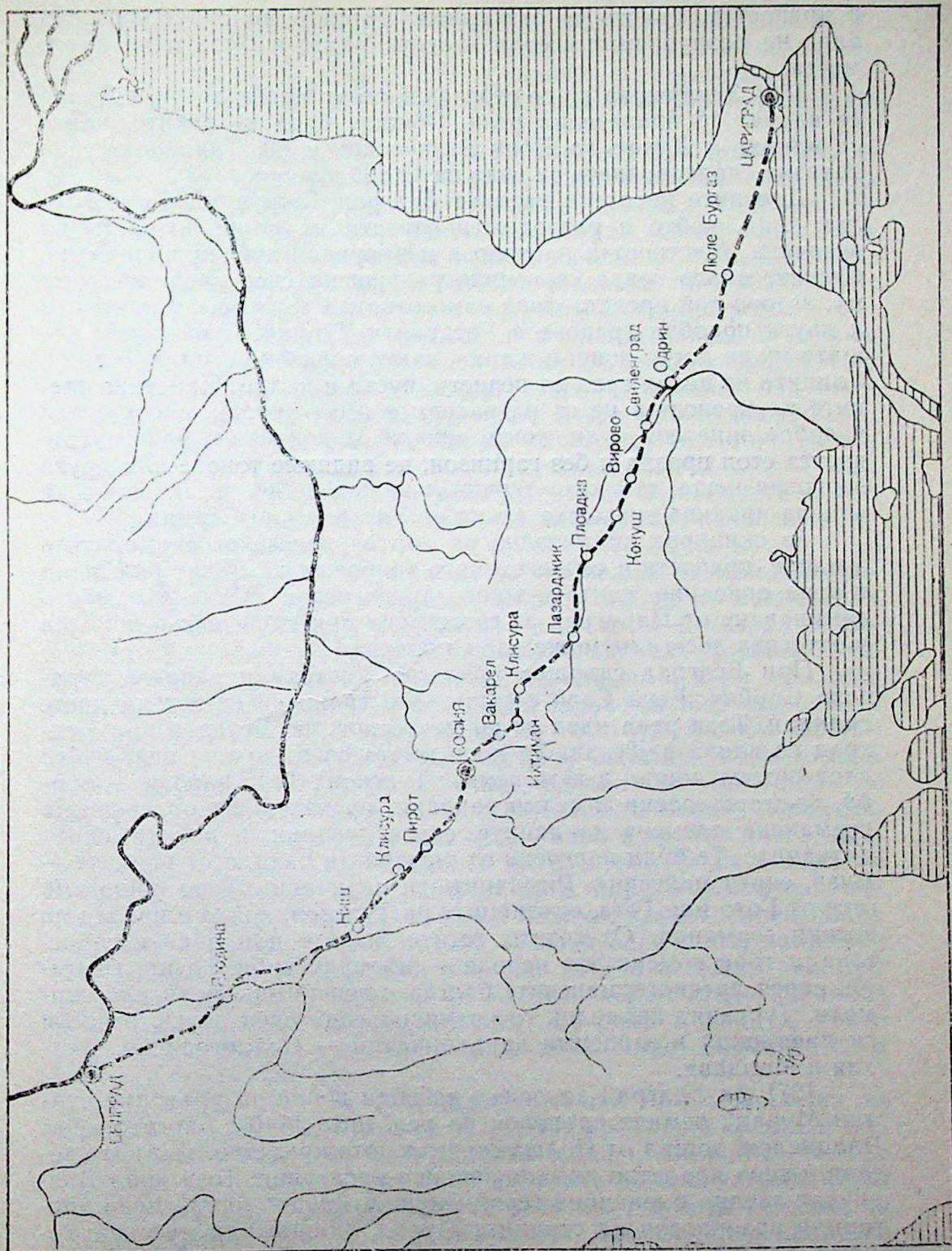
1578 г.

[35] Гл. XI. Пътуване от Белград до Ниш

На 28 ноември пристигнахме в Белград или Грихиш Вайсенбург. На 1/4 миля над града бяхме приветствувани с топовни залпове от два турски военни кораба, на което нашите матроси отговориха по същия начин.

29 ноември. Понеже нашето пътуване по реката завърши тук, ние спряхме с корабите на един конски пробег преди града, стоварихме стоките и всички неща от корабите, натоварихме колите и подготвихме всичко за пътуване по суша. Веднага отидохме

⁵ S. Schweigger, Ein neue Reyssbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem... Nürnberg, 1603, Cap. 23, S. 90—91.

в крепостта, където се сви наново сърцето ни от болка пред вида на разрушените сгради и стени, както в Буда и на други места.

[36] Заслужава да се отбележи, че от Виена дотук в Дунав се вливат 16 плавателни реки. Общият брой на реките, които се вливат в Дунав до Понт Евксински¹, е 60. Така че Дунав запазва сладководната си сила на 40 000 крачки.

Древните писатели наричат Белград Таурунум². Това е голям град, който е разположен отчасти на равно, отчасти на височина. Местността наоколо е извънредно хубава и приятна. Стените около града са изцяло разрушени след завладяването му, затова той представлява само открито тържище, каквито са и други подобни градове в Унгария и Турция. Сградите и къщите му са доста лоши и жалки, както е изобщо в цяла Турция. Улиците из целия град са нечисти, пусти и кални. Наистина стените на крепостта не са развалени и имат хубави, високи, яки и добре запазени кули, които всички са покрити с олово. Крепостта стои празна и без гарнизон, не видяхме топове или други сериозни неща, тъй като турчинът вижда добре, че не може да очаква никаква вражеска акция от Унгария или Германия.

Аз скицирах внимателно на хартия повече от споменатите градове, крепости и селища, които трябваше да бъдат включени в това описание, както и много други неща. Обаче при моето заминаване от Цариград аз ги оставих при един добър приятел и оттогава досега не можах да ги получа.

При Белград свършва кралство Унгария и започва страната Сърбия. Река Сава е също като граничен камък на двете граници. Тази река идва от юг от херцогство Босна и при Белград се влива в Дунав. Тя носи името си от крал Сава, който след потопа дошъл в тази земя с Туiskon³. Тези народи — сърби, българи, расци и седмоградчани, произхождат от древните германски племена на даците, сиреч дунавци, и даките, сиреч датчаните. Те били наречени от римляните даки, а от гърците — мизи, сиреч майсенци. Римляните ги наричали с едно общо име гети от Гото или Гета, спътниците на Туiskon, който е прадед на всички германци. От готите, гетите, мизите или даките са останали гореспоменатите народи — именно сърби, расци, българи, сиреч древногерманските балгер и всички шармати или сармати. Турският кръволок ги подчинил едни след други, отчасти ги превърнал в зависими данъкоплатци — Седмоградско, Влахия и Молдава.

[37] За Белград започнал да води война за пръв път султан Мурад⁴, осмият кръволок по ред, през 1440 г., когато крал Владислав⁵ дошъл от Полша в унгарското кралство, тъй като тогава в това кралство нямало законен наследник. Този крал Владислав заедно с юначния герой Януш Хуниади⁶ доста смело прогонили разорителя на страните Мурад, унищожили му също голяма войска и по такъв начин му отнели наново Сърбия и

България. Кръволоктът трябвало да допусне да стане това с голяма болка. Той сключил веднага с крал Владислав мирен договор за 10 години. Кралят обаче, склонен от кардинал Юлиан и папа Евгений⁷, нарушил мира и след това бил разбит с цялата си войска при Варна.

По-късно, през 1455 г., султан Мехмед II⁸ пристигнал с 400 000 души пред Белград, точно в третата година след като завладял Цариград. След като обсаждал Белград 46 дни, трябвало накрай да се оттегли наново със загуби. Тогава пред него се явила към 40 000 унгарска войска начело с Янош Хуниади, който обърнал неприятеля в бягство. Паднали към 40 000 турци, а самият кръволок бил сериозно ранен от една стрела.

През 1521 г. султан Сюлейман⁹ потеглил наново с голяма сила срещу града, подкопал стените му на няколко места и го завзел без особена съпротива, защото крал Людовик¹⁰ бил млад владетел и само номинално бил крал. В кралството всичко ставало съгласно поговорката: „Всяка лисица да се грижи за кожата си.“ При това положение Сюлейман завзел ключа към империята, за да има по-сигурен достъп до нея. Оттогава той без прекъсване напада на страната, както беше разказано по-горе съвсем накратко.

И така Белград е при входа на границата на мощното унгарско кралство, което е дарено щедро и залято от милостивия бог с всякакви земни блага, равни на което не могат да се намерят в нито едно кралство под слънцето. По тази причина някога азиатските сарматски и скитски народи готи, хуни, вандала, гепиди, херули, лангобарди и др. така здраво са се установявали в тази страна, че тя е снабдявала не само собствените си жители, но и съседите си наоколо: Австрия, Силезия, Чехия и дори цяла Германия, с добитък за клане, волове и говеда, които се продават из цяла Германия твърде скъпо и биват изяждани. Също така из цялата страна се среща едър и дребен дивеч, както и пернат дивеч [38] в голямо количество. Да не говорим за богатата житородна земя, защото тя е широко известна. Има също така всякакви ценни овощия, ябълки, круши, сливи, дини, *Pfebern*, *Suscitemn* и пр. В Дунав се лови едра риба, например моруни, дълги към 8 стъпки или още повече и тежки два, три до четири центнера. Те идват от Азовско море заради сладката вода и се наричат *Pisces Antacaei* от река Антацита, която идва от Сарматия и се влива в Азовско море¹¹. Срещат се и много други хубави риби.

Какво да кажа за драгоценните лозя? Какво да кажа за металните рудници, за богатите златни, сребърни, медни и железни мини? Също за минералните извори, за които по-горе споменах при Пеща. Освен това цялата страна е напоявана от много плавателни и други хубави реки като хубава градина за отдих. Не липсват също гори и дървета. Така че това кралство изобилствува с всякакви божии дарове повече, отколкото дру-

гите кралства, в които само градовете и селата са възстановени в предишното си положение и е изчезнал страхът от мохамеданите. Това кралство някога е имало 12 графства и много големи епископии, както и св. Хиероним е бил унгарец, родом от Стридон.¹²

Унгарците са войнствени люде, на ръст високи, стройни и силни, към германците не са много дружелюбни. Имат този недостатък, че са колебливи и непостоянни и тяхната колебливост, непостоянство и егоизъм опустошиха и разсипаха кралството им.

Гл. XII. Пътуване от Ниш до Пловдив.

На 30 ноември ние бяхме на колите и се разделихме с Дунав. Моят господар подари корабите на матросите, а неговият главен кораб беше върнат пак за Пеща и подарен на пашата. На тръгване от Белград ние бяхме съпроводени от 50 души на 1 миля път. Колите бяха четири: първата на моя милостив господар, втората — на хофмайстера, третата — на барон фон Хофкирхен и на господин фон Лихтенщайн, четвъртата — на няколко благородници. На пето място вървеше една военна кола, а след нея още десет селски товарни коли, на които бяха натоварени парите и другите императорски вещи. На тях бяха разпределени и слугите.

Този ден видяхме една висока планинска крепост, наречена Авала¹³, а отляво града Темешвар и областта му. Пренощувахме в едно градче Гроцка.¹⁴ [39] Там негова милост посланикът напердаши твърде здраво един слуга от конярите, Михаел фон Шлайзинг, заради богохулството му.

На 1 декември между току-що споменатото селище и следващото, наречено Колари¹⁵, ни срещна бейлер-бейт на Белград, който току-що беше получил назначение от Цариград, а преди това бил секретар на един низамджи паша. При пътуването си той водеше своята прислуга и към 50 коли, натоварени със стоки. Ние трябваше да спрем на открито поле, докато те минаха край нас. Той поздрави моя милостив господар доста дружелюбно с наведена глава. След това нареди на своя полеви оркестър да мине в марш. Това беше твърде очарователна музика, напомняща чукането на бъчвари, когато стягат бурета и каци. В селцето Колари спряхме да нощуваме. Там слугите на бейлер-бея през миналата нощ бяха запалили една селска къщичка и бяха я изгорили старателно чак до основи.

На 2 декември пътувахме доста усилено през пустинна местност. Тази местност е слабо населена и зле обработена, така че за три дни не видяхме повече от пет бедни селца, в които отчасти влизахме. При все това земята беше твърде плодородна и разработена, та може да изхранва доста добитък и хора. [40] Нашия лагер за нощуване установихме в едно село

Бела църква¹⁶. Тук за пръв път влязохме в един керван-сарай или свободна странноприемница. Преди това трябваше да се настаняваме в бедни селски колиби.

Тези ханове, които се срещат тук-там из страната, не са нищо друго освен един голям, просторен и празен хамбар или плевник без гостилничар и обслужване. В него посетителят не намира нито ядене, нито пиене, а само къде да спре и къде да се подслони от дъжд, вятър, сняг, пек и пр. Ако иска да яде, той трябва сам да носи храна със себе си или да взема дори из пътя остарели и мръсни сладкиши, каквито могат да се намерят само в по-големи села и тържища. Също така трябва да купува сено и ечемик за храна на конете.

В това селище на един благородник Бернхард фон Бартенхаузен от Бавария беше откраднато унгарското палто от вълча кожа през нощта, когато спал в колата. Това кожено палто струваше 40 талера. Така че там беше пренебрегната седмата божия заповед.

На 3 декември ношувахме в едно село Баточина. На същото място няколко благородници, победени от опияняващата течност на виното, започнаха да се бият по муцуните и малко остана да се хванат за сабите. Кавгата произлезе от гова, че турците ни бяха оставили на мира. Бедата дойде от това, че ние един друг се заяждахме. Във връзка с това [41] Корнелий Тацит пише за характера на германците, че те не търпят да има мир, а по-скоро са готови да се хванат един друг за косите: *ingrata gentes quies*¹⁷

На 4 декември прекарахме нощта в една хубава голяма паланка Ягодина¹⁸.

На 5 декември стигнахме до река Морава¹⁹, през която се прехвърлихме доста бавно, понеже прекарвахме по нея на широка ладия или сал колите и конете. Изтекоха около четири часа, докато цялата дружина мине оттатък. Настанихме се за ношуване в паланката Парачин.²⁰

На 6 декември пристигнахме в една паланка *Spahidin*²¹, където цареше такава бедност, че не можахме да вземем малко сол, когато ни дотрябва за вечеря. Все пак, след като претърсихме цялото село, намерихме с труд съвсем малко сол. И все пак паланката е хубавичка и голяма, но коя беше причината за това, не мога да кажа.

На 7 и 8 декември почивахме в град Ниш, за да могат конете да си отдъхнат и да се съвземат от пътуването, защото някои бяха болни и съсипани. Това е бедно градче, в което няма нищо особено за разглеждане. В нашата квартира, която е била жилище на умрелия бей или ландфогт, аз намерих един мраморен камък, висок един лакът и широк половин, със следния надпис:

*D. M. Aureliae Florentinae dulcissimae, & Victorinae & Candidani, & Ur i, auct. lib. Severo & sibi & suis posuit.*²²

Смисъла му аз разбирам така: В чест на всевишния бог, на неговата най-мила Аврелия от Флоренция, също на викторините и на Кандидано и Север, които запазиха свободата на града, следователно нему [на Север] и на неговите близки е посветена тази гробница.

Ниш някога е бил главен град на Сърбия. Край града тече река Нишава, която отделя Сърбия от България. Старите историци наричат Сърбия и Босна Долна Мизия, а България и Влахия — Горна Мизия²³. Светният църковен учител Теофилакт е бил български епископ²⁴. Помпоний Мела²⁵ нарича река Нишава Ниса.

Земята в тази област е отлична, но ненаселена. Въпреки това тя е така разработена, че на много места човек не може да намери дори камъче колкото орех. Гори също няма освен само дъбови храсти, както и в България, която страна все пак е по-добре обработена. По целия този път до Цариград не видяхме никакъв дивеч. От пернатия дивеч наистина видяхме лебеди, дропли и орли в голям брой.

Град Ниш трябва [42] да се намира на половината път от Виена до Цариград. Някои изчисляват разстоянието от Виена до Цариград на 200 мили, други — на 280, трети пък на 300 немски мили.

На 9 декември пътувахме целия ден през една висока планина до 2 часа през нощта. Пренощувахме в едно селце Куручешме²⁵ в една бедна селска колиба.

Българските жени имат обичай да окачват на ушите си всякакви обеци от пиринч, мед и др. Те продупчват цялото си ухо околоръст и така го отрупват особено с калцедони, кристали и пр., че се налага да закачват ушите си с кукички за косите, за да не се разкъсат от този товар. По същия начин се кичат и мъжете, но не толкова излишно. Гръцките и турските жени обикновено украсяват ушите си също така със скъпи накити, със злато и скъпоценни камъни. Такива украшения някога имало и еврейското население, за което се срещат сведения на много места. Например Арон получил от народа гривни, обеци и пр., от които било изковано златно теле. Също така казва се, че народът по заповед божия принесе своите приношения, именно златни пръстени, гривни, обеци. Българките кичат не само ушите си, [43] но и глезените си, също и ръцете под рамената, както и носовете си. Едно време аз видях в Цариград една българка с щерката си и всяка една от тях носеше по един хубав златен пръстен, забоден през носа си. Несъмнено този вид накит, изглежда, се е употребявал, както се разбира от следното изречение: *Circulus aureus in paribus ejus mulier pulchra*; Хубавата жена е за мъжа си като златен пръстен в носа. (Притчи, 10)²⁷

На 10 декември потеглихме пак през висока планина. В същата местност забелязах черни, червени и жълти шарки по

земята, от съвсем ясно забележими цветове. Преношувахме в едно село Scherdiu²³ в дома на един спахия, който е нещо като благородник. Той се показва много дружелюбен и благосклонен към моя милостив господар. Пред селото в равнината в подножието на планината се издига един хубав стар кастил. Край

Изображение на българин и българка (С. Швайгер, 1577 г.)

него има няколко извора. Кастилът има пет яки кули. На планината се виждат много стари градежи. Местните жители казват, че старата крепост в подножието на планината е била построена от турците като отбранително укрепление, понеже те не могли да завземат крепостта долу до планината. Това трудно може да се повярва, тъй като турците не строят такива прекрасни сгради като тази.

[44] На 11 декември, когато излязохме от планината, стигнахме до един застлан с камъни главен път, който на много места изчезва и не представлява непрекъснатата настилка, но често се губи и пак се появява. Някои говорят, че турците са изкъртили настилката и са използвали камъните за свои сгради. Мненията за тази настилка не са еднакви. Някои казват, че хунският цар Атила бил наредил да построят този път за спомен. Пък може и наистина да е някакъв величествен царски паметник, защото е струвал неизказано много пари. Началото му трябва да е някъде при Буда, а краят — при Цариград. Дълъг е приблизително към 200 мили. Други казват, че един унгарски крад бил взел за жена дъщерята на един гръцки импе-

ратор и за да запазят добро приятелство и да се срещат по-лесно, двамата владетели наредили да се построи този път, нещо, което все пак в историите не може да се намери.²⁹

Нощта прекарахме в едно село Драгоман, сиреч „Преводач“, в една бедна селска колиба. В нея обор, кухня, стая и спалня — всичко беше едно и също. На това място излязохме из суровите планини и навлязохме в чудесно хубава равнина.

На 12-ия ден от декември стигнахме в Софийското поле, което не може да се обрисова по-хубаво. То е далеч по-просторно от Лехското поле, когато се пътува от Аугсбург за Ландсберг. На четвърт миля пред града чакаха 30 души, за да посрещнат моя милостив господар. Половин ден премина в усилено пътуване из това поле.

Навсякъде около града из широкото поле се виждат хиляди могили, пръснати из равнината и обрасли с трева, но откъде произхождат и какво означават, жителите не могат да кажат нищо. Аз предполагам, че това са *Kenotaphia tumuli honorarij vel tapae* — почетни гробници³⁰, макар че числото им е много голямо. Някои искат да кажат, че в тези могили са погребани групово телата на убитите в една голяма битка, станала на това място. Че под тези могили са погребани хора, свидетелствува обичаят на татарите, които и днес погребват хана си под такива могили. Още в старо време е имале обичай, както четем в Макав. I, 2, че в Асад показали на цар Птолемей как Йонатан опустошил града така, че трупове лежали пръснати и били натрупани могили край пътя, в които били погребани убитите групово. Един тамошен дубровнишки търговец, в чийто хан се бяхме настанили, разказа на моя милостив господар, че едно време турците [45] разкопали една такава могила с надежда да намерят имане, но накрай намерили един човешки череп на големина колкото ведро.

Аз обаче съм напълно убеден, че могилите са били насипани като земни укрепления в някой голям военен поход, за да могат да се бранят защитниците от неприятелската сила. Че гърците са имали обичай да насипват подобни могили на бойното поле, свидетелствува Херодот в книгата „Калиопа“, лист 628, където описва похода на Ксеркс в Гърция против Атина и нейните съюзни съплемена. Гърците навлезли в полето в областта на град Платея, разделили лагера си правилно на различни отделения, укрепили се и се окопали при извора Гаргафио и при светилището на героя Андрократ, не обаче в равнината, и там били натрупали могили. Херодот като че ли иска да каже: както обикновено в равнината се натрупват могили. Думите му дословно гласят: *Athenienses eo cum pervenere, id est in Agrum Plateensem, stationes nationatim communierunt, proxime fontem Gargaphium et fanum Androcratis herois, per non editos tumulos et locum planum.*³¹

Споменатите могили не са на еднакво разстояние една от друга [46] а са отдалечени на двајсетина крачки, някъде повече или по-малко, високи са 10 до 15 лакътя. Имат вид на копите сено из ливадите, имат и хубавичък вид, като че ли наистина означават нещо особено. Пред онзи, който би излязъл с по-сигурно предположение, аз с удоволствие бих отстъпил от моето мнение.

Пред нашия хан дойдоха турски карагъозчи, които играха със своите маймуни и кози, скачаха и рипаха и искаха и от нас също пари. Ние посетихме и някои стари черкви, които са принадлежали може би на сина божи, но сега на дявола и на пророка му Мохамед.

На 13 декември почивахме. Прекарахме времето си в разходки, но не видяхме нещо особено.

На 14 декември отпътувахме оттам. Срегнахме доста голям сняг. Един от слугите на господаря ми, Амбрози Гислер, се разболя и остана да почива там. Нашият чауш назначи един да го изчака и когато стане по-добре, да тръгнат тогава. Наистина не след много дни той наново ни настигна. Когато се намирахме недалеч от лагера за нощуване, един кон от каруците падна от едно мостче, понеже беше доста замръзнало. С голяма мъка беше изтеглен и без повреди. Ношта прекарахме в една паланка Вакарел, където бяхме доста добре настанени.

На 15 декември започна голям студ и на един еничар от нашия конвой измръзнаха ушите. В едно селце Ихтиман бяхме настанени в една бедна селска къщурка. Същата вечер моят милостив господар получи писмо от Давид Унгнад³², императорския извънреден пратеник в Цариград.

На 16 декември пътувахме през висока планина. На същата височина намерихме една стара срутена порта, изградена от печени тухли. Близо до нея имаше едно християнско селце Дервенд³³. На това място свършват споменатите могили. В тази област има много пернат дивеч, като жерави, ястреби, пеликани, орли и лешояди. От София до Цариград от двете ни страни постоянно бяха две високи планини, отдясно Еребум³⁴, а отляво Хемус. Последната е висока 6000 крачки, т. е. една и половина немска миля (Плиний, кн. 14)³⁵. В историите четем, че цар Филип Македонски³⁶, бащата на великия Александър, се изкачил за 4 дни на планината Хемус и слязъл за два дни, за да разгледа страната наоколо от тази планина. Смятали, че от върховете на тази планина ще могат да се видят река Дунав, Адриатическо море, също Италия и Германия, нещо, което би било голямо чудо, понеже Венецианското море или Адриатическото се намира на повече от 100 мили от [47] споменатата планина, както и Германия отстои на повече от 100 мили оттам. Хемус е известен със сребърните си рудници, които е имало там някога, и поради това италианците са го наричали Сребърна планина³⁷. Турците го наричат Балкан, а местните жители на хърватски език Каменица³⁸.

На 17 декември пристигнахме в хубава просторна местност и пренощувахме в една паланка Татар Пазарджик.

Гл. XIII. Пътуване от Пловдив за Одрин

На 18 декември пристигнахме в Пловдив, който е главен град на Македония и е разположен в подножието на Родопска планина. Той се е казвал Понтрополис и Тримонциум. Турците го наричат Филипе³⁹. Там бяхме настанени в един турски месджит, който представлява храм с учреден при него хан или приют. Наред наоколо в него имаше много хубави малки отделения или стаички, в които ние бяхме разпределени по чин.

Градът е твърде голям и просторен. Разположен е на доста живописно място. Сградите обаче са слепени от кал и пръст, доста жалки и ниски, в мохамедански стил. В града има три доста големи височини, върху които някога се е издигал царски дворец, и къщи, както това се вижда от срутените стени. Обаче надписи и подобни документи не можахме да намерим нищо. На 2—3 стадия от града намерихме две засводени гробници във формата на чешма, на друго място един-единствен гроб, изсечен в една скала върху равна основа, който стои открит. Дълбок е един лакът и е без надписи. Турците считат, че е бил гробница на някакъв македонски цар. Аз обаче мисля, че една царска гробница би трябвало да бъде по-внушителна и по-красива.

На 19 декември потеглихме оттам и пристигнахме в едно село Канош⁴⁰, където пренощувахме.

На 20 декември прекарахме нощта в село Вирово⁴¹. Един кон от каруците падна от моста, но все пак беше изтеглен без повреди.

На 21 декември пристигнахме в Мустафа паша кьопри⁴², сиреч в Моста, защото кьопри значи мост. Там се намира един твърде хубав каменен мост, който е дълъг 365 обикновени крачки и широк 9. Има също хубав керван-сарай или хан, който е дълъг 135 крачки и широк 35. В него могат да бъдат настанени 3000 коня. И двата строежа — мостът и ханът, са били построени [48] от един от турските големци, които се наричат паши, сиреч началници, на име Мустафа паша. През 1571 г. този паша завзел остров Кипър⁴³ и наредил да одерат жив началника на острова Антоний Бракаден.⁴⁴

Гл. XIV. Пътуване от Одрин за Цариград

На 22 декември пристигнахме в Одрин, който на турски се нарича Ендрене. Някои писатели наричат този град Ускудама, също и Орест⁴⁵. При влизане в града ни посрещнаха турски нехранимайковци със снежни топки, които викаха непрестанно: „гяур“, „гяур“, сиреч „езичник“ или „неверник“. Един от тях улучи моя милостив господар, нещо, което нашите еничари не

можаха съевременно да предотвратят. Кадията, т. е. градският съдия, се показа доста дружелюбен към моя милостив господар, въведе ни в турския метох, покани негова милост на закуска и му подари една хубава истинска ловна пушка. Когато стана доста студено, [49] а в квартирата се чувствуваше остра липса на дърва, някои от слугите откъртиха дъски тук-таме из хана, където намериха, запалиха ги и така беше даден отпор на студа, доколкото, разбира се, можеше. От това турците вдигнаха голяма олелия и мойт милостив господар трябваше да заплати щетите с два талера. Иначе това можеше да ни струва доста хубави парички.

Изображение на българско момиче (С. Швайгер, 1577 г.)

Храмът или джамията, която разгледахме, е прекрасна сграда, построена от султан Селим след завладяването на Кипър. За нейното изграждане той вложил всички доходи от същия остров. Сградата е извънредно голяма, отвън е иззидана от хубави блокове, а отвътре е украсена с всякакви хубави цветни камъни, като мрамор, алабастр, серпентин и други подобни. Тя обаче не е построена от турци, тъй като те не могат да направят такова нещо, но от пленени италианци, крепостни роби. В средата на джамията под кръглият свод на околоръстни обръчи в няколко реда са окачени към 5000 лампи. На четирите ъгъла на този храм четири, необичайно високи, кръгли минарета. Всяко има три околоръстни пояса или викала с красива

ажурна изработка. Във всяко едно минаре отвътре има по три вити стълби, една до друга, отделени помежду си от една стена. Минаретата изглеждат толкова тесни, че човек би помислил, че едва ли има място дори само за една стълба, при все това тези три вити стълби отиват до върха под покрива.

На 24 декември духаше непрекъснато вятър и имаше дълбок сняг и извънредно силен студ. Ние почивахме в една хубава паланка Хафса, която принадлежеше на Мехмед паша, който тогава беше велик везир и когото те наричат везиразам⁴⁵. В нея има хубав керван-сарай заедно с хубава джамия. В това място ние отпразнувахме нашата Коледа с молитви, пеене, четене и други християнски служби.

На 26 декември пренощувахме в паланката Поргаз.⁴⁷

На 27 декември стигнахме до морето, наречено Пропонтида⁴⁸, и пренощувахме в паланката Силиврия.⁴⁹

На 28 декември пренощувахме в Понто гранде, което ще рече Големия мост.⁵⁰

На 29 декември пристигнахме в Понто пиколо или Малкия мост.⁵¹ То се намира на 1 миля път от Цариград. Императорският извънреден пратеник Давид Унгнад изпрати насам своя проповедник господин Стефан Герлах и други служители с много продоволствие и южни плодове, за да ги поднесат на моя милостив господар и да го посрещнат. След като предадоха подаръците и устройха посрещането, те потеглиха наново за Цариград.

[50] Гл. XV. Нашето пристигане в Цариград

На 1-вия ден на януари 1578 г. пристигнахме в Цариград. Това беше най-нерадостният ден, който имахме през цялото пътуване, поради дъжда, снега и студа. На 1 миля извън града ни посрещна барон Унгнад, извънредния пратеник, седна до моя господар в колата и продължиха напред. На 1 стадий пред града чакаха 150 конници, за да приемат моя господар и да го придружат при влизане, както показва приложената тук дълга рисунка № 2. Двамата господа посланици заедно с техните благородници също възседнаха коне и сутринта към 9 часа пристигнахме в Цариград. Така завършихме това мъчително пътуване. Нека бъде вечна хвала и благодарност към всемогъщия вечен бог!

¹ Понт Евксински — антично название на Черно море.

² Швайгер допуска тук неточност. Античният Таурунум се е намирал в същност на мястото на дн. Земун. На мястото на Белград е бил разположен античният Сингидунум.

³ Тук и в пасажа по-долу Швайгер прави съвсем произволни обяснения за имената и произхода на балканските народи, изхождайки от повърхностни етимологически тълкувания и митологически и полулегендарни сведения. Спо-

ред Тацит („Германия“, 2) Туискон (Туисто) бил роден от Земята и той бил баща на първия човек Ман, чиито синове поставили началото на трите групи германски племена — ингвеони, херминони и иствеони. При южните славяни не е известен крал с името Сава. Сава (свети Сава) се е наричал първият сръбски архиепископ (1174—1235), който е починал в Търново. Същото име носят и архиепископите Сава II (1263—1271) и Сава III (1309—1316).

⁴ Става дума за султан Мурад II (1421—1451).

⁵ Владислав III Ягело (Варненчик) (1424—1444) — полски крал, който през 1440 г. бил избран и на унгарския престол. Първоначално водел успешна борба с Мурад, но през 1444 след трагичния край на похода на полско-унгарските войски, завършил живота си в сражението при Варна. В пасажа по-долу Швайгер, общо взето, правдиво е разказал развоя на събитията през първата половина на XV в.

⁶ Янош Хуниади (1407—1456) — унгарски военачалник и държавник, положил големи и успешни усилия да организира борбата против турците. След поражението на турците при Белград през 1456 г. за дълго спира тяхното настъпление. Хуниади е влязъл като герой в южнославянския епос.

⁷ Папа Евгений IV (1431—1477), венецианец по произход със светско име Габриеле Кондулмер, и кардинал Юлиан са изиграли важна роля за прекратяване на примирието, постигнато между Владислав III и Мурад и за възобновяване на войната през 1444 г.

⁸ Султан Мехмед II Завоевателят (1451—1481).

⁹ Става дума за Сюлейман II Законодателят (1520—1566).

¹⁰ Авторът има пред вид Людовик (Лайош) II Ягело, последния чешко-унгарски крал, който загинал в битката при Мохач през 1526 г.

¹¹ Меотидско море, Меотидско блато античните писатели наричат Азовското море. Не е известна река с име Анапациа, която да се влива в това море.

¹² Касае се за Евсевий Хиероним (ок. 340—420), изтъкнат християнски писател, роден в гр. Стридон в Далмация от латинизирано семейство, не е бил унгарец, тъй като по негово време маджари не е имало в Европа. Швайгер е допуснал грешка.

¹³ *Navala* — дн. Авала, възвишение, югоизточно от Белград. През средновековието и през турско време там се е намирало укрепление Жърнов. Срв. бел. I към Вранчич.

¹⁴ *Gogozge* — дн. Гроцка се намира югоизточно от Белград на десния бряг на Дунав.

¹⁵ *Colar* — дн. с. Колари съществува и днес. Селището се споменава и от други пътешественици.

¹⁶ *Belazogona*, Бела черква — на турски наричана Бююк паланка или Хасан паша паланка, е дн. Смедеревска паланка на левия бряг на р. Иесеница.

¹⁷ Приведеният латински израз от Тацит означава: „Неприятно е за [германските] племена спокойствието (мирът).“

¹⁸ Ягодина — дн. Светозарево.

¹⁹ *Mur*, *Morava* — р. Морава.

²⁰ *Varatschin* — дн. Парачин.

²¹ *Srahidin* — вероятно е Спахикъой, споменавано и от Герлах. Отговаря на дн. Алексинац.

²² Приведеният от Швайгер тук надпис не е включен в *Corpus inscriptionum Latinarum*, където са използвани и редица пътеписи.

²³ Швайгер е допуснал неточност; Сърбия е влизала в някогашната римска провинция Горна Мизия, а Северна България — в Долна Мизия.

²⁴ Авторът има пред вид охридския архиепископ Теофилакт (към 1090—1118), представител на висшето византийско духовенство, автор на редица съчинения, между които и на *Пространното житие на Климент Охридски*.

²⁵ Помзониий Мела — срв. бел. 72 към Вранчич.

²⁶ *Guritschesme* — Куручешме е турско название на селцето Клисурса, намиращо се между Бела паланка и Пирот (срв. бел. 40 към Вранчич). Маткович (цит. съч., с. 95) и Шишманов (цит. съч., с. 430) неточно го отъждествяват със селището, намиращо се на мястото на римската Ремесиана и по-

късната турска паланка Муса (неточно наричана Мустафа) паша паланка (дн. Бела паланка).

²⁷ В същност подобен пасаж се среща в Соломоновите притчи в Библията в гл. 11, 22 в следния смисъл: „Както е златна обеча на носа на свиня, така е красива жена, която страни от разсъдък.“ (Вж. Библия или Свещеното писание на стария и новия завет, С., 1924, с. 637.) Последният пасаж липсва в ръкописа в Будапещенската библиотека — Срв. И. Г. Бък, цит. съч., с. 331—332.

²⁸ *ſcherdiu* — така силно изопачено Швайгер е предал турското название на Пирот — Шаркьой, Шекеркьой.

²⁹ Подробности за останките от стария римски военен път вж. у Шишманов, цит. съч., с. 343 и сл.

³⁰ С термините *Kenotaphia* или *tumuli honorarii* през античността били означавани обкновени гробове на бойци, чиито тела не са били намирани.

³¹ Швайгер тук предава не съвсем точно едно място от Херодот (IX, 25), което е знаел по недобър латински превод.

³² За Давид Унгнад вж. увода към пътеписа на Герлах.

³³ Село Дервент — несъмнено авторът споменава тук селото Клисурса, което се е намирало пред Траянови врата и е съществувало до Освобождението. И. Г. Бък (цитч съч., с. 320, бел. 3) неоснователно свързва това име със Солудервент, дн. „Момина клисура“. Солудервент се е наричало дн. с. Момина баня, в общината Гара Костенец баня; Момина клисура е друго село, влизащо сега в общината Гара Бельово. И двете тези населени места се намират югозападно от пътя, минаващ през Траянови врата. Срв. П. Мутафчиев, Старият друм през „Траянова врата“. — СпБАН, кн. IV, С., 1937, и приложената там карта.

³⁴ Еребум (*Erebim*) — ако се съди от положението на тази планина, трябва да се приеме, че под това название Швайгер е предал силно изопачено името Орбелус. За него срв. бел. 38 към пътеписа на Вранчич.

³⁵ Нанстина Плиний Стари в своята „Естествена история“, кн. IV, 11, пише, че Хемус бил висок шест мили. Срв. Извори за старата история и география на Тракия и Македония... с. 265.

³⁶ Швайгер е допуснал грешка. Не за Филип II (359—336 г. пр. н. е.), бащата на Александър Велики, а за Филип V (220—179) разказват старите автори Полибий и Тит Ливий, че се бил изкачил на най-високия връх на Хемус. Срв. Извори за старата история и география на Тракия... с. 157; също Шишманов, цит. съч., с. 435; Хр. Данов, Древна Тракия, С., 1969, с. 163.

³⁷ Италианските и някои други пътешественици от XVI—XVII в. наричат Сребърна планина (*Monte argentato*) Копаоник планина в Сърбия, източно от р. Ибар. Срв. за това Шишманов, цит. съч., с. 435.

³⁸ Швайгер единствен от чуждите пътешци споменава, че местното население, българите, наричали Стара планина Каменица (*Comonitza*). Това име по-късно се среща в издаденото през 1711 г. в Загреб географско съчинение на българина-католик Яков Пеячевич, емигрирал от страната след Чипровското въстание: *Veteris et novae geographiae compendiosa congeries seu compendiosa ex situ geographica Europae, Asiae, Africae Americaeque... R. P. Jacobi Peicevic... Zagrabiae* (1714).

Срв. К. Иречек, Военният път от Белград за Цариград и балканските проходи, БИБ, год. IV, т. IV, С., 1932, с. 104.

³⁹ За имената, с които е означаван от античните автори Пловдив, вж. бел. 50 към Вранчич.

⁴⁰ *Saposh* Канош — дн. с. Конуш, Пловдивско.

⁴¹ *Virobo* — вероятно изопачено предадено името Вирово. За него вж. бел. 35 към пътеписа на Курипешич и бел. 70 към Дерншвам.

⁴² Дн. Свиленград.

⁴³ Швайгер тук смесва везира от времето на Селим I и Сюлейман II — Мустафа паша, който е основал дн. Свиленград, с великия везир и сераскер (главнокомандуващ турските сухопътни войски) при завладяването на Кипър през 1571 г. Срв. за него J. v. Намтег цит. съч., т. II, с. 408 сл.

⁴⁴ Марко Антонио Брагадино — комендант на Кипър по време на войната на турците за Кипър през 1571 г. Отбранявал град Фамагуста героично; през август 1571 г., когато в крепостта привършили барута и амунициите, Брагадино подписал условия за почетна капитулация на града; в последния момент, когато венецианският гарнизон вече се оттеглил, Брагадино си позволил да се държи твърдо и дръзко в лагера на Мустафа паша, последният се разгневил и заповядал да завържат него и другарите му, а след това го подложил на мъченическа смърт. Срв. цит. място, с. 414 сл.

⁴⁵ Името Ускудама се среща у Амиан Марцелин, Йорданес и у някои други антични писатели. За името Орест срв. бел. 23 и 24 към пътеписа на Бусбек.

⁴⁶ Става дума за великия везир Мехмед Соколу паша (1564—1579).

⁴⁷ Porgas Поргаз — дн. Люлебургаз.

⁴⁸ Propontis Пропонтида — антично название на мраморно море.

⁴⁹ Sylembria — дн. Силиврия.

⁵⁰ Дн. Бююк чекмедже.

⁵¹ Дн. Кючук чекмедже.